

Oblici financiranja proizvodnje i poslovanja u poljoprivredi

Oroz, Marko

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:

**Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek /
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet agrobiotehničkih znanosti Osijek**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:151:882694>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-22**

Sveučilište Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku

**Fakultet
agrobiotehničkih
znanosti Osijek**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Agrobiotechnical
Sciences Osijek - Repository of the Faculty of
Agrobiotechnical Sciences Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET AGROBIOTEHNIČKIH ZNANOSTI OSIJEK

Marko Oroz

Preddiplomski sveučilišni studij Poljoprivreda

Smjer Agroekonomika

Oblici financiranja proizvodnje i poslovanja u poljoprivredi

Završni rad

Osijek, 2021.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET AGROBIOTEHNIČKIH ZNANOSTI OSIJEK

Marko Oroz

Preddiplomski sveučilišni studij Poljoprivreda

Smjer Agroekonomika

Oblici financiranja proizvodnje i poslovanja u poljoprivredi

Završni rad

Povjerenstvo za ocjenu završnog rada:

1. prof. dr. sc. Ljubica Ranogajec, mentor
2. prof. dr. sc. Jadranka Deže, član
3. prof. dr. sc. Tihana Sudarić, član

Osijek, 2021.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Fakultet agrobiotehničkih znanosti Osijek
Preddiplomski sveučilišni studij Poljoprivreda smjer Agroekonomika

Završni rad

Marko Oroz

Oblici financiranja proizvodnje i poslovanja u poljoprivredi

Sažetak: Poljoprivreda kao gospodarska grana ima iznimnu važnost u cjelokupnom gospodarstvu jedne države. Ima nezamjenjivu ulogu prehrane stanovništva, kao i zamjenjive uloge zapošljavanja stanovništva i izvora sirovina. Velik broj poljoprivrednika nema dovoljno privatnog kapitala, te se okreću različitim solucijama financiranja. Poljoprivrednici na raspolaganju za financiranje svojih gospodarstava imaju nekoliko solucija, kao što su fondovi Europske unije, krediti i mikrokrediti, kao i poticaji i subvencije od strane države. Upravo ulaskom u Europsku Uniju, poljoprivrednicima su ponuđene razne mogućnosti za financiranje svojih projekata. Fondovi Europske unije predstavljaju najpraktičniji način financiranja projekata, zbog toga što veliki dio fondova je bespovratan. Krediti su najčešći način financiranja projekata, zbog toga što predstavljaju početni kapital poljoprivrednicima. Danas imamo velik broj banaka i različitih solucija kreditiranja, što uvelike pomaže poljoprivrednicima u financiranju gospodarstava.

Ključne riječi: Europski fondovi, krediti, potpore, poticaji, poljoprivreda

29 stranica, 11 tablica, 3 slike, 10 literaturnih navoda

Završni rad je pohranjen u Knjižnici fakulteta agrobiotehničkih znanosti Osijek i u digitalnom repozitoriju završnih i diplomskih radova Fakulteta Agrobiotehničkih znanosti Osijek

BASIC DOCUMENTATION CARD

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek
Undergraduate university study Agriculture course Agroecconomics

BSc Thesis

Forms of financing production and business in agriculture

Summary: Agriculture as an economic branch have important part to the whole economy of country. It has an irreplaceable role nutrition of the population, as well as interchangeable employment rolls and sources of raw materials. Large number of farmers don't have enough private capital, so they turn to different financing solutions. Farmers have several options available to finance the farms, such as EU funds, loans and microcredits, as well as incentives and subsidies from the state. By joining the European Union, farmers have several solutions to finance their projects. EU funds are the most practical way to finance projects, because a large part of the fund is non-refundable. Loans are the most common way of financing projects because they represent the initial capital for farmers. Today we have large number of banks and various lending solutions, which helps a lot of farmers in business.

Keywords: European funds, loans, grants, incentives, agriculture

29 pages, 11 tables, 3 figures, 10 references

BSc Thesis is archived in Library of Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek and in digital repository of Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek

Sadržaj

1. UVOD	1
2. MATERIJALI I METODE	2
3. OBLICI FINANCIRANJA U POLJOPRIVREDI	3
3.1. Potpore i poticaji	3
3.1.1 <i>Proizvodno-vezana potpora</i>	5
3.2. Europski fondovi	6
3.2.1 <i>Regionalna politika</i>	7
3.2.2 <i>Kohezijska politika</i>	7
3.3. Zajednička poljoprivredna politika	9
3.3.1 <i>Mjera 4 – Ulaganja u fizičku imovinu</i>	11
3.3.2 <i>Mjera 6 – Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja</i>	14
4. FINANCIJSKI INSTRUMENTI ZA RURALNI RAZVOJ	16
4.1. Krediti	16
4.2. Investicijski krediti za ruralni razvoj	17
4.3. Mikro i mali zajmovi	18
6. ZAKLJUČAK	21
7. POPIS LITERATURE	22

1. UVOD

Poljoprivreda, kao gospodarski sektor predstavlja značajnu ulogu u cjelokupnom gospodarstvu Republike Hrvatske. Primarna uloga poljoprivrede, koja je nezamjenjiva, je prehrana stanovništva, odnosno postizanje samodostatnosti hranom unutar države. Sa druge strane, poljoprivreda ima svoju zamjenjivu ulogu, a to je sudjelovanju u stvaranju BDP-a, zaposlenje stanovništva, platforma za razvoj industrije i tehnologije. Sa ekonomskog stajališta, poljoprivredu se može proučavati u omjeru izvoza i uvoza, proizvedenih poljoprivrednih proizvoda, određenoj proizvodnji različitih kultura i preradevina.

Od početka globalne financijske krize, poljoprivredni sektor je počeo značajno opadati. Reduciran je broj poljoprivrednih proizvoda koji se plasiraju prema vanjskoj trgovini, što je rezultiralo smanjenim izvozom. Broj poljoprivrednih proizvođača se jako smanjio u svim granama poljoprivredne proizvodnje. Velik broj poljoprivrednih površina ostaje neobrađen, što je za državu s ogromnim potencijalom izrazito poražavajuće. Danas, poljoprivredni sektor doprinosi vrlo malim postotkom BDP-a, ali je i dalje značajan čimbenik ruralnih područja Hrvatske, posebice u Slavoniji (Stipetić, 2005.).

Pristup Republike Hrvatske Europskoj uniji 2013. godine jedan je od ključnih faktora oporavka i osnaživanja poljoprivrednog sektora. Ulaskom u uniju omogućeno je poljoprivrednim proizvođačima lakše plasiranje proizvoda i usluga prema vanjskom tržištu. Europska unije kroz svoju politiku i fondove, kao što su: Kohezijski fond, Europski fond za regionalni razvoj, Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj, nudi velik broj financijskih poticaja i mjera koje poljoprivrednici mogu koristiti za financiranje vlastite proizvodnje.

Izrazito važnu ulogu u financiranju gospodarstvenika imaju različite potpore i poticaji na državnim i županijskim razinama, krediti, prihodi od dobavljača i kupaca, mikrokrediti, franšize i već spomenuti fondovi Europske Unije. Iako, u idealnim uvjetima vrijedilo bi pravilo da je svaku proizvodnju najjednostavnije financirati vlastitim sredstvima što je u današnjoj situaciji u kojoj se nalazi cjelokupno gospodarstvo izrazito težak zadatak.

2. MATERIJALI I METODE

U izradi rada korištene su različite statističke metode, kao što je metoda analize kojom se pojedinačno raščlanjuju i opisuju izvori financiranja te metodom sinteze kojom se prikupljeni podaci interpretiraju u konkretne informacije. Metodom komparacija i SWOT analizom utvrđeni su uvjeti za financiranje poljoprivredne proizvodnje.

Podaci koji su korišteni prikupljeni su sa različitih relevantnih internetskih stranica, stručne literature iz područja agroekonomike i ekonomije. Korištene su službene stranice Ministarstva poljoprivrede i strukturnih fondova Europske unije. Svi podaci su prikupljeni u svrhu dokazivanja i rješavanja problematike rada.

3. OBLICI FINANCIRANJA U POLJOPRIVREDI

Definiranje poljoprivrede kao gospodarske grane je komplicirano zbog njene kompleksnosti i razgranatosti u sustavu. Poljoprivreda kao gospodarska grana mora se temeljiti na njezinom sadržaju. Različito shvaćanje poljoprivrede proizlazi iz toga što poljoprivrednici imaju različitih sadržaj aktivnosti i razvijenosti cjelokupnog gospodarstva. Većina poljoprivredu shvaća kao primarnu granu, gdje gospodarstvenici uzgajaju korisne biljke i životinje, te da se upravo njihovi plodovi biljaka i diverzificirani proizvodi životinja, prema primarnom obliku u kojem se uzgoje plasiraju na tržište. S vremenom i napretkom tehnologije, razvile su se različite mogućnosti prerade primarnih oblika uzgojenih dobara, što je ujedno obogatilo sadržaj poljoprivrede kao gospodarske grane.

Napretkom tehnologije i osamostaljivanjem pojedinih djelatnosti, poljoprivreda se počela intenzivno razvijati. Problem se dogodio, što se intenzitet razvoja u pojedinim zemljama značajno razlikuje od drugih. Takav način razvoja doveo je do toga da se sadržaj aktivnosti poljoprivrede i samo definiranje pojma poljoprivrede počelo razlikovati.

Shvaćanje sadržaja poljoprivrede je ključno te iz toga proizlazi da je poljoprivreda aktivnost vezana za uzgoj korisnih biljaka i životinja, te za preradu, prijevoz i prometom vlastitom aktivnošću proizvedenih biljnih i životinjskih proizvoda (Petrač, 2002.).

Kako bi poljoprivredna proizvodnja bila održiva i isplativa, potrebna su određena ulaganja i financiranja u samu proizvodnju. Postoje različiti oblici financiranja poljoprivredne proizvodnje, kao što su: potpore i poticaji, krediti i mikrokrediti, europski fondovi.

Svaki oblik financiranja donosi svoje prednosti, ali isto tako i mane. Na poljoprivrednim proizvođačima je da se educiraju i informiraju koji izvori su najpogodniji za njihovu proizvodnju.

3.1. Potpore i poticaji

Poticaji, kao oblici izravnog plaćanja, predstavljaju financijske potpore kojima država potiče ciljane tržišne grupe, u ovom slučaju poljoprivredu. Regulirani su Zakonom o poljoprivredi te Zakonom o izravnim plaćanjima.

Prema Petraču (2002.), državne potpore mogu se najkraće definirati kao oblik intervencije čime država transferira sredstva određenom dijelu gospodarstva ili pojedinom privrednom subjektu u cilju poticanja privredne aktivnosti.

Najvažniji elementi sustava poticaja su:

1. Regresi koji predstavljaju izrazito važno ekonomsko sredstvo agrarne politike pomoću koje država iz vlastitoga proračun sudjeluje u razvijanju poljoprivrede kao cjeline. U Republiku Hrvatsku uvedeni su 1952. godine (Petrač, 2002.). Regresi kao zasebna metoda poticaja trebaju omogućiti:

- razvijanje određenih grana poljoprivredne proizvodnje, unapređenje tehničkih osnova,
- unapređenje tehnologije
- razvijanje proizvodne opreme.

Korištenje regresa je potrebno u uvjetima gdje je jasno izražen disparitet između cijena poljoprivrednih proizvoda i industrijskih proizvoda koji se koriste u proizvodnji kao sredstvo. Danas se regresi isplaćuju samo na prodano i isporučeno, deklarirano poljoprivredno sjeme (Petrač, 2002.).

2. Premije koje predstavljaju iznos sa kojim se isplaćuju poljoprivrednici kada svoje proizvode određene kvalitete i kakvoće, zadovoljene zakonskim propisima isporuče ovlaštenim organizacijama (Petrač, 2002.). Iz toga možemo zaključiti kako su premije plaćanja koja se mogu opisati kao dodatni iznos koji proizvođači dobivaju po jedinici robne proizvodnje određenih proizvoda ili po jedinici proizvodnih kapaciteta. Premije se koriste iz više razloga:

- stimuliraju povećanje proizvodnje poljoprivrednih proizvoda
- stimulacija poboljšanja kvalitete proizvoda
- zaštite životnog standarda stanovništva
- poticanja potrošnje premiranih proizvoda

3. Investicije koje su ulaganja u izgradnju, nabavku, podizanje novih sredstava ili zamjenu postojećih sredstava u poljoprivrednoj proizvodnji. Osim što investicije služe za održavanje, one također služe za unapređenje proizvodnje na novu razinu.

Uvođenjem suvremenijih tehničkih sredstava utječemo na:

- povećanje proizvodnosti
- poboljšanje kvalitete rada

- obavljanje poljoprivrednih radova u optimalnim rokovima
 - racionalno korištenje reprodukcijuskog materijala
4. Krediti, odnosno dužničko-vjeronički odnos, koji je zasnovan na ustupanju prava raspolaganja novcem, ili nekim drugim predmetom, od strane vjeronika dužniku na izvjesno vrijeme i pod izvjesnim uvjetima (Petrač, 2002.).
 5. Potpora razvoju savjetodavne službe
 6. Financiranje znanstveno istraživačkog rada
 7. Novčani poticaji koji se dodatno ostvaruju po jedinici robne proizvodnje ili kapaciteta

3.1.1 Proizvodno-vezana potpora

Kako bi ostvarili pravo na poticaj, potrebno je gospodarstvo prijaviti u Upisnik poljoprivrednika, no nije nužno imati OPG. Potporu je moguće primati i kao obrt, j.d.o.o ili d.o.o. Minimalna površina koju je potrebno posjedovati ili imati u zakupu kako bi se ostvarilo pravo na plaćanje iznosi jedan hektar. Svaki prijavljeni hektar ostvaruje jedno pravo na plaćanje. Na temelju tog prava izračunava se osnovno plaćanje čiji je prosječan iznos bio 2019. godine 1.000 kn/ha (<https://www.agroklub.com>).

Zeleno plaćanje predstavlja plaćanja koja mogu ostvariti svi poljoprivrednici s više od 10 hektara oranice ako vode računa o raznolikosti usjeva. Ratari koji posjeduju više od 15 hektara na gospodarstvu moraju imati minimalno 5% površina koji su pod ekološki značajnim površinama. Sve eko površine i površine koje su pod trajnim nasadima automatskim postupkom ostvaruju pravo na zeleno plaćanje. Za 2019. godinu iznosilo je 700 kn/ha.

Preraspodijeljeno plaćanje, također kao vrsta izravnog plaćanja, dodjeljuje se svima za prvih 20 hektara poljoprivredne površine. Gospodarstvenici koji imaju više od 20 hektara zemljišta dobivaju iznos samo za prvih 20 hektara, a za ostale površine im se ne računa. Iznos preraspodijeljenog plaćanja je 450 kn/ha. Na preraspodijeljeno plaćanje, moguće je ostvariti dodatni poticaj za mlada poljoprivrednike. Mladi poljoprivrednici su svi oni mlađi od 40 godina koji su nositelji svojih gospodarstava kraće od 5 godina. Ostvaruju pravo na dodatni poticaj koji traje 5 godina od onog datuma kada su postali nositelji gospodarstva. Ostvarenje poticaja je moguće za prvih 25 hektara koji iznosi dodatnih 400 kn/ha.

Navedene četiri potpore zaokružuju jednu cjelinu i u slučaju da mladi poljoprivrednik aktivira pravo na zeleno plaćanje, automatski se ostvaruje pravo na iznos od 2.550 kuna po hektaru. Iznos ne ovisi o vrsti kulture koja se uzgaja. Potpora je ista za sve vrste proizvodnje, neovisno o vrsti kulture. Specifičnost proizvodno-vezane potpore je ta što se unaprijed određena svota novaca dijeli na broj prijavljenih korisnika.

Tablica 1. Omotnica za PVP razdoblje 2017. – 2019. godine

PVP 2017-2019	Okvirni broj grla ili hektara	Max omotnica (EUR)	Okvirni jedinični iznos (EUR)	% omotnice IP
Krave u proizvodnji mlijeka	131.000	21.366.120	163	4,94
Tov goveda	130.000	13.530.578	104	3,13
Krave dojlje	50.000	6.918.800	138	1,60
Ovce i koze	500.000	5.102.615	10	1,18
Povrće	4.800	2.032.398	423	0,47
Voće	9.400	2.162.125	230	0,50
Šećerna repa	23.000	5.110.135	222	1,18
Krmno proteinsko bilje	70.000	8.648.500	124	2,00
Ukupno		64.863.750		15,00

3.2. Europski fondovi

Europski fondovi predstavljaju financijske instrumente koje mogu koristiti zemlje članice Europske unije kako bi provodili diverzificirane politike razvoja koje im unija omogućava.

Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju, omogućen joj je pristup fondovima i mjerama. Europski fondovi sastoje se od različitih politika, a 2 se ističu subvencioniranju poljoprivredne proizvodnje, a to su Regionalna i Kohezijska politika.

3.2.1 Regionalna politika

Regionalna politika se financira iz tri glavna fonda: Kohezijskog fonda, Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj i Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo, gdje postoje još na raspolaganju dva fonda: Europski fond za regionalni razvoj i Europski socijalni fond. Proračun se određuje na 7 godina te postoje 3 glavne faze u postupku ulaganja. Upravljanje i provedba samih programa su u velikoj mjeri usmjereni na uprave na nacionalnoj i pod nacionalnoj razini, te države EU-a i korisnici mjera i paketa, moraju uvjeriti komisiju da se sredstva iz fondova troše djelotvorno i u skladu sa zakonima i propisima EU.

3.2.2 Kohezijska politika

Kohezijska politika važan je instrument u ostvarivanju strateških ciljeva EU-u zbog toga što predstavlja drugo najvažnije područje javne politike EU-a koje osigurava sedmogodišnji financijski okvir za projekte usmjerene realizaciji društvene, gospodarske i teritorijalne kohezije na cjelokupnom području EU-a (Đulabić, 2014.)

Usvajanjem zakonodavnog paketa postavljeni su temelji nove kohezijske politike koji se sastoje od 3 cilja :

- pametan rast: gospodarstvo temeljeno na znanju i inovacijama
- održiv rast: promicanje zelenog gospodarstva utemeljeno na učinkovitom korištenju resursa
- uključiv rast: visoka stopa zaposlenosti i postizanje ekonomske, socijalne i teritorijalne kohezije

Temeljne novine kohezijske politike su elementi koji se tiču prijedloga financijskih okvira, novih kategorizacija, reformiranog sustava i instrumenata realizacija ciljeva teritorijalne suradnje.

Za proračunsko razdoblje 2014. – 2020. godine kohezijska politika i dalje ostaje jedno od ključnih segmenata javne politike EU-a. Za navedeno razdoblje predviđeno je 351,8 milijardi eura, što je zapravo 1/3 ukupnog proračuna EU-u u tom razdoblju. Sama činjenica

o kojim se iznosima radi možemo zaključiti koja je važnost te politike u realizaciji strateških ciljeva unije.

Značajne promjene su se također dogodile u pogledu područja podobnih za ostvarivanje financija iz fondova EU-a. Kao temelj za vođenje kohezijske politike i dalje ostaju NUTS II regije, uvedena je nova kategorija područja koja će biti također financirana. Najveća akumulacija sredstava usmjerena je za slabije razvijene regije. Ovdje se govori o regijama čiji je BDP po glavi stanovnika ispod 75% prosjeka EU. Prema planu i programu takvih regija u budućnosti bi trebalo biti 68, u kojima živi oko 120 milijuna stanovnika, što je za otprilike 35 milijuna stanovnika, odnosno 16 regija manje u odnosu na prijašnje kohezijsko razdoblje. Za regije koje su slabije razvijene predviđeno je 182 milijarde eura, što je 51,7% ukupnog proračuna kohezijske politike. Regije koje su uvedene kao slabije razvijene su uglavnom na području istočnog djela EU, gdje se nalazi i Hrvatska. Kategorija regija u tranziciji, koja obuhvaća regije čiji je BDP po glavi stanovnika između 75 i 90 % prosjeka EU-27. Za tranzicijske regije predviđeno je 35 milijardi eura. Treću kategoriju čine regije razvijene regije čiji je BDP po glavi stanovnika preko 90% prosjeka EU-27. Regije se financiraju sa iznosom od 54 milijarde eura. (Đulabić, 2014.)

Hrvatska je u razdoblju od 2014. do 2020. godine u okviru kohezijske politike EU imala na raspolaganju 8,6 milijardi eura, što je zapravo značilo na godišnjoj razini 1,2 milijarde eura.

Temeljni izazov svakog financiranja iz EU je kvalitetno utrošiti europski novac za realizaciju strateških državnih ciljeva i prioriteta razvoja. Veliki problemi se događaju upravo oko tog pitanja. Ima li Hrvatska adekvatno utvrđene strateške ciljeve i koja je stopa iskorištenosti sredstava? Kako bi Hrvatska u budućnosti iskoristila puni potencijal članstva EU mora poraditi na više područja.

Savladavanje pravila koja se tiču iskorištavanja i upotrebe fondova EU je ključno. Biti će potrebno savladavati novitete koji će postati temelj buduće kohezijske politike. U tom pogledu značajno je pitanje koordinacije između različitih upravnih resora i diferenciranih razina vlasti. Hrvatska je iznimno mlada članica unije, te po tom pitanju mora naporno raditi. Središnja razina, posebice lokalne i regionalne jedinice morat će savladavati materiju u hodu kako bi se ravnopravno uklopile u novo proračunsko razdoblje.

Reorganizacija i strateško oblikovanje institucionalne strukture na središnjoj razini je smjernica gospodarskog razvitka. Osnivanjem Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije, napravljen je prvi dio posla. Pod jednom upravom okupljene su ključne

institucije koje djeluju na području domaće razvojne politike i fondova EU-a, ali sustav lokalne i regionalne samouprave ostao je izvan tog okupljanja institucija.

Racionalizacija sustava lokalne i regionalne samouprave i usmjerenje na poticanje društvenog i gospodarskog razvoja je jedno od temeljnih prioritetnih područja razvoja i modernizacije lokalne i regionalne samouprave u Hrvatskoj. (Đulabić, 2014.)

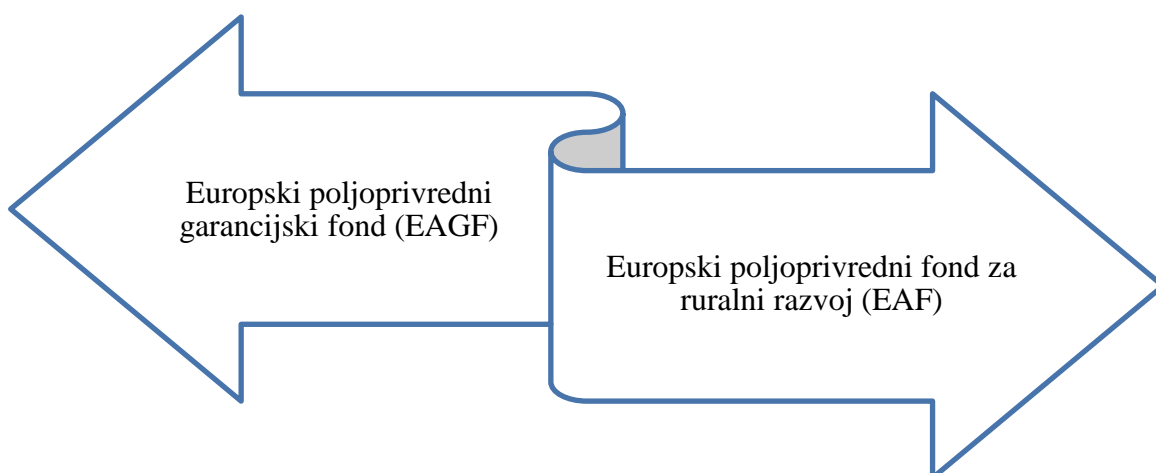
Smanjenje broja županija i njihovih transformacija u snažne samoupravne regije, koje će biti u stanju intenzivnije sufinancirati projekte razvoja postavlja se kao ključan preduvjet uspješnijeg korištenja sredstava iz fondova EU. Potrebno je poboljšati koordinaciju unutar statističkih regija. Smanjenje broja statističkih regija s tri na dvije daje mogućnost cijeloj zemlji da participira u kohezijskoj politici po povoljnijim uvjetima pozitivna je odluka, ali potrebno je voditi računa o unutrašnjoj koordinaciji.

Prekogranična suradnja i u okviru kohezijske politike EU-a bitno je područje, pa u tom smjeru treba dodatno poboljšati kapacitete. Projekti koji se odnose na prekogranične suradnje važni su za Hrvatsku zbog velikog broja susjednih zemalja koje imaju različite statuse u EU.

Jedinice lokalne i regionalne samouprave trebaju iskoristiti mogućnost Europske grupacije za suradnju među teritorijalnim jedinicama koje imaju status pravne osobe, kako bi se iskoristio puni potencijal kohezijske politike.

3.3 Zajednička poljoprivredna politika

Zajednička poljoprivredna politika (ZPP) funkcionira na način tako da provodi mjere iz I. i II. stupa. I. stup ZPP-a odnosi se na pitanja uređenja jedinstvenog tržišta poljoprivredno – prehrambenih proizvoda i osiguranja dohotka poljoprivrednih proizvođača putem izravnih plaćanja. II. stup odnosi se na strukturalna pitanja u poljoprivredi i ruralnim područjima, koje se odnose na mjere ruralnog razvoja. Osim I. i II. stupa, ZPP u širem smislu obuhvaća i druge segmente politike koji su nužni za održivu poljoprivrednu proizvodnju i funkcioniranje zajedničkog tržišta – sigurnost hrane, zaštita okoliša, zaštita prirode, kvaliteta proizvoda, dobrobit životinja, klimatske promjene, pravila državnih potpora i ostalo.

Slika 1. Poljoprivredni fondovi u sklopu ZPP EU

U I. stupu ZPP-a kontrola EU tržišta obuhvaća mehanizme uređenja unutrašnjeg tržišta koji su danas vrlo ograničenog djelovanja u smislu vrste i obujma proizvoda na koje se odnosi ti postupci mehanizma trgovinskog režima. Funkcioniranje tih mehanizama omogućeno je financiranjem iz EAGF-a. U smislu izdvajanja iz Eu proračuna najznačajniji mehanizmi uređenja tržišta poljoprivredno – prehrambenih proizvoda obuhvaćaju potpore koje se odnose na sektore vina, voća i povrća, izvozne subvencije te intervencijski otkup i skladištenje. Osim mehanizma koji imaju direktan utjecaj na rashode EU proračuna, u primjeni su i ostali važni mehanizmi regulacije tržišta – proizvodna ograničenja (mlijeko, šećer, vinogradi), zajednička carinska tarifa, tržišni standardi i ostalo.

Kod izravnih plaćanja unutar I. stupnja ZPP-a riječ je o kompenzaciji specifičnog i djelomično nepovoljnijeg položaja poljoprivrednika u odnosu na proizvođače u drugim sektorima gospodarstva. Izravna plaćanja dodjeljuju se na godišnjoj razini i danas su uglavnom u obliku proizvodno nevezanih plaćanja, što znači da nisu vezana uz određenu vrstu i obujam poljoprivredne proizvodnje.

Od njihova uvođenja 1992. godine do danas, izravna plaćanja su transformirana. II. stup poljoprivredne politike bavi se pitanjima ruralnih područja putem javne fizičke i socijalne infrastrukture i diverzifikacije djelatnosti, strukturnim pitanjima u poljoprivredi (znanje, dobna struktura, modernizacija, kvaliteta, kvantiteta, istraživanje, razvoj) te pitanjima korištenja resursa (tlo, voda, zrak, biološka raznolikost, obnovljivi izvori energije). Ciljevi

II. stupa ZPP-a su konkurentna poljoprivredna proizvodnja, održivo upravljanje resursima i uravnotežen razvoj unutar određenih teritorija.

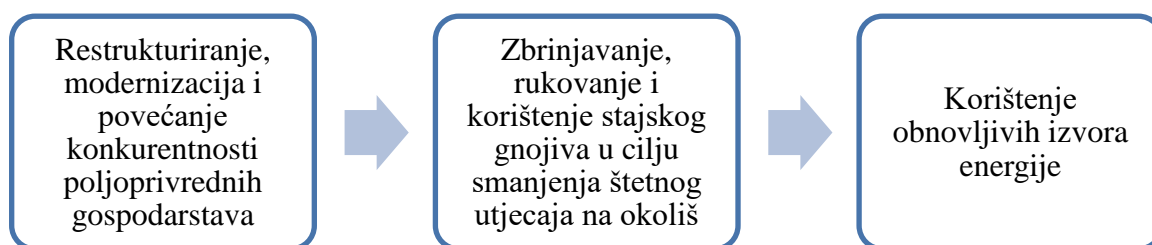
Politika Europske Unije ruralnog razvoja u državama članicama provodi se kroz realizacija Programa ruralnog razvoja kojim se odabiru i definiraju različite mjere širokog spektra potpora : bespovratna sredstva za realizaciju kapitalnih projekata (u pravila se odnosi do 50 % vrijednosti prihvatljivih troškova projekata) sufinanciranje ulaganja u dugotrajnu imovinu gospodarskog i javnog sektora, bespovratna sredstva za realizaciju tekućih projekata, sufinanciranje tekućih izdataka poslovanja u gospodarskom sektoru, za lokalne akcijske grupe i realizaciju istraživačkih projekata, kompenzacije na godišnjoj razini po ha poljoprivredne površine ili po grlu životinje.

3.3.1 Mjera 4 – Ulaganja u fizičku imovinu

Ova mjera omogućava brojna ulaganja u primarnu poljoprivredu i preradu proizvoda, kao i u djelatnosti koje su usmjerene navodnjavanju poljoprivrednih površina i očuvanja krajobraznih vrijednosti. U sklopu ove mjere prihvatljiva su brojna ulaganja koja su hrvatskim poljoprivrednicima postala dostupna i za vrijeme trajna prošlog programa IPARD.

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj izdvojio je 2,4 milijarde eura Republici Hrvatskoj, a od toga iznosa 668 milijuna eura namijenjeno je provedbi navedene mjere (<https://ruralnirazvoj.hr/mjera/m4/>).

Podmjera 4.1, potpora za ulaganja u poljoprivredna gospodarstva, dijeli se na 3 operacije kako je to prikazano Slikom 2.

Slika 2. Podmjera 4.1, potpora za ulaganja u poljoprivredna gospodarstva

Korisnici operacije 4.1.1 mogu biti fizičke i pravne osobe upisane u Upisnik poljoprivrednika i pravnih osoba čija je ekonomska veličina manja od 6.000 eura ukoliko ulaže u sektor voća, povrća i cvijeća i manja od 8.000 eura za ulaganja u preostale sektore.

Operacijom 4.1.1 služe se korisnici za sufinanciranje u operemanju i ulaganju u objekte za životinje, zatvorene i zaštićene prostore, objekte za uzgoj bilja, sjemena i sadnog materijala, objekte za skladištenje, hlađenje, čišćenje, sušenje, klasiranje i pakiranje proizvoda. Također, sredstva su namjenjena i za ulaganje u opremu za berbu, sortiranje i pakiranje vlastitih poljoprivrednih proizvoda kao i ulaganje u kupovinu nove poljoprivredne mehanizacije i opreme.

Tablica 2. Javne potpore za operaciju 4.1.1.

Najniža	5.000 eura
Najviša	2.000.000 eura
U sektoru govedarstva i svinjogojstva, peradarstva, voća i povrća	1.000.000 eura
Kupnja nove poljoprivredne mehanizacije i opreme, radnih strojeva i gospodarskih vozila	1.000.000 eura
Ulaganje u zajednički/integrirani projekt	5.000.000 eura

Prihvatljivi troškovi operacija 4.1.2 su ulaganja u građenje skladišnih kapaciteta za stajski gnoj i digestate koji uključuju opremu za rukovanje i korištenje stajskog gnoja i digestata te ulaganje u poboljšanje učinkovitosti korištenja gnojiva. Operacijom 4.1.3 sufinanciranju se troškovi ulaganja u građenje i opremanje objekata za proizvodnju energije, objekata za prijem, obradu i skladištenje sirovina, za obradu, preradu, skladištenje, transport i primjenu izlaznih supstrata za organsku gnojidbu.

Tablica 3. Javne potpore za Operaciju 4.1.2. i 4.1.3.

Najniža	5.000 eura
Najviša	1.000.000 eura
Ulaganje u zajednički/integrirani projekt	5.000.000 eura

Podmjera 4.2. Potpora za ulaganja u preradu, marketing i/ili razvoj poljoprivrednih proizvoda sastoji se od dvije operacije:

1. Povećanje dodatne vrijednosti poljoprivrednim proizvodima
2. Korištenje obnovljivih izvora energije

Korisnici koji mogu koristiti navedenu podmjeru su fizičke i pravne osobe koje se bave ili namjeravaju baviti preradom proizvoda iz Dodatka I. Ugovora o EU.

Troškovi koji se mogu sufinancirati sa operacijom 4.2.1 su ulaganje u građenje i opremanje objekata za poslovanje s mlijekom i preradom mlijeka, klanje, rasijecanje i preradu mesa i jaja, prerada voća, povrća, grožđa, prerada maslina, komine maslina, za preradu žitarica, uljarica i industrijskog bilja, za preradu, punjenje i pakiranje pčelinjih proizvoda, za prodaju i prezentaciju vlastitih poljoprivrednih proizvoda te ulaganje u kupnju mehanizacije, vozila, strojeva i opreme, kao i zemljišta.

Tablica 4. Javne potpore Operacije 4.2.1.

Najniža	10.000 eura
Najviša	3.000.000 eura
Ulaganje u objekte za preradu mesa	5.000.000 eura
Ulaganje u objekte za preradu mlijeka	5.000.000 eura

Prihvatljivi troškovi za operaciju 4.2.2 su ulaganja u građenje i/ili opremanje objekata za proizvodnju energije, objekata za prijem, obradu i skladištenje sirovina, za obradu, preradu, skladištenje, transport i primjenu izlaznih supstrata za organsku gnojidbu.

Tablica 5. Javne potpore Operacije 4.2.2.

Najniža	10.000 eura
Najviša	1.000.000 eura

3.3.2 Mjera 6 – Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja

Pitanje demografske obnove ruralnih područja Republike Hrvatske, jedan je od ključnih ciljeva Programa ruralnog razvoja. Iz tog razloga navedena mjera predstavlja važnu kariku u razvoju poljoprivrednih gospodarstava i mladih poljoprivrednika (<https://ruralnirazvoj.hr/mjera/m6/>).

Podmjere 6.1.	• Potpora mladim poljoprivrednicima
Podmjere 6.2.	• Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnom području
Podmjere 6.3.	• Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava
Podmjere 6.4.	• Ulaganja u razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima

Slika 3. Podmjere mjera razvoja poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja

Korisnici podmjere 6.1. mogu biti osobe starosti između 18 i 40 godina, koje posjeduju odgovarajuće vještine i znanja o poljoprivredi i koje su prvi put postavljene kao nositelj poljoprivrednog gospodarstva (ne duže od 24 mjeseca prije podnošenja zahtjeva). Poljoprivredno gospodarstvo u trenutku podnošenja Zahtjeva za potporu mora pripada ekonomskoj veličini u rasponu od 8.000 do 49.999 EUR-a.

Potpota se dodjeljuje za sufinanciranje troškova:

- kupnja domaćih životinja, jednogodišnjeg i višegodišnjeg bilja, sjemena i sadnog materijala

- kupnja, građenje i/ili opremanje zatvorenih/zaštićenih prostora i objekata operativno poslovanje poljoprivrednog gospodarstva
- uređenje i trajnije poboljšanje kvalitete poljoprivrednog zemljišta u svrhu poljoprivredne proizvodnje
- građenje i opremanje objekata za prodaju i prezentaciju vlastitih poljoprivrednih proizvoda

Potpota iznosi 50.000 EUR-a po korisnika i do 100 % vrijednosti ukupnih prihvatljivih troškova.

Podmjera 6.3. služi za razvoj malih poljoprivrednih gospodarstava. Ekonomska veličina navedenih gospodarstava iznosi između 2.000 i 7.999 EUR-a. Potpora po korisniku iznosi 15.000 EUR-a.

Prihvatljivi troškovi podmjere 6.3. su slijedeći:

- Kupnja domaćih životinja, jednogodišnjeg i višegodišnjeg bilja, sjemena i sadnog materijala
- Kupnja, građenje i opremanje zatvorenih/zaštićenih prostora i objekata
- Uređenje i trajnije poboljšanje kvalitete poljoprivrednog zemljišta u svrhu proizvodnje
- Kupnja poljoprivredne mehanizacije, strojeva i opreme

4. FINANCIJSKI INSTRUMENTI ZA RURALNI RAZVOJ

Financijski instrumenti predstavljaju oblike financiranja čija je svrha potaknuti i podržati rast i razvoj poljoprivrednog sektora. Rješavaju problem otežanog pristupa financiranju i efektivno rješavaju pitanje vremenske obrade zahtjeva. Financijski instrumenti se dijele na: mikro zajmove, male zajmove, jamstva, investicijske kredite i obrtna sredstva.

4.1. Krediti

Kredit predstavlja aranžman u kojem se zajmodavac, najčešće banka, daje novac ili imovinu zajmoprimcu, a zajmoprimac se obvezuje na povrat novca ili imovine, obično kompletno s kamatama, u nekom budućem periodu i to na vrijeme. Prema Petraču, pod kredim se podrazumijeva određeni dužničko-vjerovnički odnos, zasnovan na ustupanju prava raspolaganja novcem, ili nekim drugim predmetom, od strane vjerovnika dužniku na izvjesno vrijeme i pod izvjesnim uvjetima.(Petrač, 2002.)

U osnovi razlikuju se tri vrste kredita:

1. Komercijalni ili trgovački kredit, kredit koji se daje u robi ili u učinjenim uslugama, a vraća u novcu
2. Novčani kredit, kredit kod kojeg se sredstva daju i vraćaju u novcu (najrašireniji oblik kredita)
3. Naturalni kredit, kredit koji se daje i prima u naturi

Tablica 6. Podjela kredita prema vremenu dugovanja

Krediti prema vremenu dugovanja		
Kratkoročni kredit	Srednjoročni kredit	Dugoročni kredit

Kratkoročno se izdaju na period do jedne godine, srednjoročni do pet godina, a dugoročni više od 10

Tablica 7. Podjela kredita prema namjeni

Potrošački	Proizvođački
	a) obrtni
	b) investicijski

Značenje kreditiranja, ovisi o vrsti kredit i svrsi u koju je namijenjen. Krediti namijenjeni proizvodnji, obrtni ili investicijski, u osnovi povećavaju proizvodnu sposobnost korisnika kredita. Investicijski krediti, namijenjeni poljoprivrednim korisnicima, upotrebljavaju se za kupovinu zemljišta, tehničkih sredstava, nabavu stoke i dugogodišnjih nasada. Obrtni krediti omogućuju povećanje opsega proizvodnje i racionalnije korištenje osnovnih sredstava.

4.2. Investicijski krediti za ruralni razvoj

Sredstva raspoloživa iz Programa ruralnog razvoja 2014.2020. i sredstva doprinosa finacijskih posrednika, određenih poslovnih banaka odabranih od strane HBOR-a, plasiraju se u vidu investicijskih kredita za ruralni razvoj, namijenjenih za veća ulaganja u poljoprivrednom, prerađivačkom i šumarskom sektoru.

Prihvatljivi korisnici kredita su poljoprivrednici i prerađivači poljoprivrednih proizvoda te subjekti koji djeluju unutar sektora šumarstva, koji obuhvaćaju sljedeće oblike organizacije:

- obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo
- obrt registriran za obavljanje poljoprivredne djelatnosti
- trgovačko društvo
- zadruga

Kreditni su namijenjeni za financiranje investicija u okviru prihvatljivih podmjera Programa ruralnog razvoja, i to:

- Osnovna sredstva: ulaganja u dugotrajnu materijalnu i nematerijalnu imovinu, koji su u skladu s prihvatljivim propisima po pojedinoj podmjeri Programa ruralnog razvoja.
- Obrtna sredstva: financiranje obrtnih sredstava povezanih s ulaganjem

Kreditiranje se vrši putem poslovnih banaka, kao što su: Zagrebačka banka, Privredna banka Zagreb i OTP banka.

Tablica 8. Iznos kredita, rok korištenja i otplata

Iznos kredita	Od 50.000 EUR do 1.000.000 EUR u kunskoj protuvrijednosti prema srednjem tečaju HNB-a na dan zaključenja ugovora
Poček	Do 3 godine, odnosno 5 godina kod ulaganja u trajne nasade
Rok korištenja	Do 18 mjeseci
Rok otplate	Do 180 mjeseci(15 godina), uključujući poček

4.3. Mikro i mali zajmovi

Namijena financijskih instrumenata mikro i malih zajmova je pomoć subjektima malog gospodarstva te sufinanciranje iz sredstava Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj.

Cilj financijskih instrumenata je olakšati pristup financiranju mikro, malih i srednjih subjekata malog gospodarstva u poljoprivrednom, prerađivačkom i šumarskom sektoru kroz veću dostupnost navedenih zajmova, smanjenje kamata po određenim ugovorenim poslovima i smanjenje traženih sredstava osiguranja.

Primatelji financijskih instrumenata su:

1. U okviru Mjere 4 iz Programa ruralnog razvoja 2014.-2020: OPG, obrt, trgovačko društvo ili zadruga, pravne osobe
2. U okviru Mjere 6 iz Programa ruralnog razvoja 2014.-2020: OPG, obrt, trgovačko društvo, pravne osobe
3. U okviru Mjere 8 iz Programa ruralnog razvoja 2014.-2020: fizička ili pravna osoba(vlasnik ili posjednik šume)

Tablica 9. Iznosi i uvjeti otplate kredita

Osnovni uvjeti	Mikro zajmovi za ruralni razvoj		Mali zajmovi za ruralni razvoj
	Investicijski zajam	Zajam za obrtna sredstva	Investicijski zajam
Najniži iznos zajma	Kunska protuvrijednost 1.000,00 EUR	Kunska protuvrijednost 1.000,00 EUR	Kunska protuvrijednost 25.000,01 EUR
Najviši iznos zajma	Kunska protuvrijednost 25.000,00 EUR	Kunska protuvrijednost 25.000,00 EUR	Kunska protuvrijednost 50.000,00 EUR
Rok otplate	1-5 godina uključujući poček	1-3 godine uključujući poček	1-10 godina
Poček	do 12 mjeseci	do 12 mjeseci	do 12 mjeseci

Izvor: <https://www.ruralnirazvoj.hr/financijski-instrumenti-za-ruralni-razvoj>

Tablica 10. Iznos kamatne stope

Indeks razvijenosti	Kamatne stope		
	Mikro zajam za ruralni razvoj		Mali zajam za ruralni razvoj
	Investicijski	Za obrtna sredstva	Investicijski
I., II., III., IV. skupina jedinice lokalne samouprave	0,1%	0,5%	0,1%
V., VI., VII., VIII. skupina jedinica lokalne samouprave	0,25%	0,5%	0,25%

Izvor: <https://www.ruralnirazvoj.hr/financijski-instrumenti-za-ruralni-razvoj>

Korištenje sredstava mikro i malog zajma za investicije za ruralni razvoj traje do 6 mjeseci od dana potpisivanja Ugovora o zajmu. Korištenje sredstava mikro zajma za obrtna sredstva za ruralni razvoj u pravilu traje do 3 mjeseci od dana potpisivanja ugovora o zajmu.

SWOT analiza je ekonomski alat koji je izrazito važan i preporučljiv kod donošenja svih strateških odluka. Može se primijeniti na bilo kojem području i zato se vrlo često susreće u upotrebi.

SWOT analiza identificira i opisuje četiri aspekt, a to su: Strengths (snaga), Weaknesses (slabosti), Opportunities (prilike), Threats (prijetnje). Proučavanjem i analizom vlastitih snaga i slabosti, u kombinaciji sa prilikama i prijetnjama dolazimo do saznanja koji nas usmjeravaju pravilnom i uspješnom vođenju određenih poslovnih aktivnosti.

Unutarnji čimbenici, prednosti i slabosti, su čimbenici na koje imamo neposredan utjecaj i odgovorni smo za prilagodbenu, razvoj i djelovanje organizacije. Vanjski čimbenici, prilike i prijetnje, su čimbenici na koje nemamo utjecaj i kontrolu, te se možemo samo prilagođavati njima.

Tablica 11. SWOT analiza izvora financiranja u poljoprivrednoj proizvodnji

SNAGA	SLABOSTI
Članstvo EU i mogućnost korištenja njenih fondova Velik izbor banaka i linija kreditiranja Državni poticaji razvoja malih i srednjih poljoprivrednika Dostupnost kapitala	Velik postotak rizika u proizvodnji Nedovoljan početni kapital Visoke kamatne stope određenih banaka Nedovoljna educiranost proizvođača o mogućim izvorima financiranja
PRILIKE	PRIJETNJE
Mogućnost educiranja o ponuđenim izvorima financiranja Povećanje potražnje izvora financiranja Intenzivnije korištenje europskih fondova Suradnja i razvitak novih linija kreditiranja	Ovisnost o bankama Nestabilno gospodarsko stanje u državi Nemogućnost plasiranja vlastitih proizvoda Inflacija

6. ZAKLJUČAK

Poljoprivreda je gospodarska djelatnost koja ima nezamjenjivu ulogu u prehrani stanovništva. Osim toga predstavlja značajan sektor zapošljavanja radnog sposobnog stanovništva. U radu je opisana djelatnost poljoprivrede kao i razgranatost kompletnog sustava. Udio poljoprivrede u BDP-u Republike Hrvatske je izrazito nizak u odnosu na mogućnost koju posjeduje. Kako bi se poljoprivreda razvijala kao gospodarska grana, potreban je napredak u mehanizaciji i tehnologiji, za što su potrebne investicije i financijska sredstva.

Fondovi Europske unije predstavljaju za većinu korisnika najučinkovitiji način financiranja zbog toga što mogu financirati većinski iznos projekata. Velik broj projekata daje bespovratna sredstva, što poljoprivrednicima olakšava poslovanje. Ostvarivanje takvih projekata nije jednostavno jer zahtjeva uređen i jasan poslovni plan, opsežnu dokumentaciju i strpljenje za pripremu i pisanje samog projekta. Za velik broj gospodarstava, fondovi predstavljaju uz privatni kapital, jedini izvor financiranja, što govori kolika je važnost ostvarivanja i odobrenja projekta na natječajima.

Potpore i poticaji, također su segment koji je važan u financiranju poljoprivredne proizvodnje. Država svake godine ulaže značajna financijska sredstva u poljoprivredu, shvaćajući njezinu važnost i potencijal koji može ostvariti. Poljoprivrednicima stoje na raspolaganju potpore koje mogu ostvariti na godišnjoj razini od strane države, a znatnu prednost imaju mladi poljoprivrednici.

Kreditiranje, kao izvor financiranja poljoprivredne proizvodnje, prisutan je kod velikog broja poljoprivrednika. Poljoprivrednici, u nedostatku početnog kapitala, sklapaju ugovore sa različitim bankama, kao izvorom financiranja njihovih projekata. Na tržištu postoji veliki broj banaka koji nude različite kredite sa različitim kamatama. Hrvatska banka za obnovu i razvitak sklapa dogovore sa bankama putem procesa javne nabave, a najčešće banke koje financiraju poljoprivrednike su: Privredna banka Zagreb, Zagrebačka banka, OTP banka Erste i dr.

7. POPIS LITERATURE

1. Đulabić, V. (2014.): Kohezijska politika Europske unije kao instrument razvoja Hrvatske. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
2. Jurišić, Ž. (2013.) : Hrvatska poljoprivreda u zajedničkoj poljoprivrednoj politici Europske unije : Sadašnjost i sutrašnjica, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
3. Karić, M. (2002.): Kalkulacije u poljoprivredi. Poljoprivredni fakultet u Osijeku, Osijek.
4. Petrač, B. (2002.): Agrarna ekonomika. Ekonomski fakultet u Osijeku, Poljoprivredni fakultet u Osijeku, Osijek.
5. Stipetić, V. (2005.): Razvitak poljoprivredne proizvodnje u Hrvatskoj: tendencije, stanje i osnovni problemi. Zbornik radova; Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka.

Web stranice:

6. <https://ruralnirazvoj.hr/mjera/m6> (19.07.2021.)
7. <https://ruralnirazvoj.hr/mjera/m4> (19.07.2021.)
8. <https://ruralnirazvoj.hr/financijski-instrumenti-za-ruralni-razvoj/> (19.07.2021)
9. https://www.hbor.hr/kreditni_program/investicijski-krediti-za-ruralni-razvoj/ (19.07.2021)
10. <https://www.markething.hr> (19.07.2021)